

УДК 330.3 (477)

Варламова С.І.,
д.т.н., генеральний директор
ТОВ "НВП" Екопрогрес", м. Ульяновськ
Варламова І.С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Varlamova S.I.,
dr.sc.(techn.), general director
LLC "SPE" Ecoprogress", m. Ulianivsk
Varlamova I.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of account and audit
Zaporizhzhya National University

PECULIARITIES OF ENVIRONMENTAL INVESTMENTS IN THE NATIONAL ECONOMY

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки характеризується активізацією та інтенсифікацією глобалізаційних та інтеграційних процесів, що призводить до загострення проблем екологічного характеру як на глобальному, так і на національному рівнях. Саме тому виникає об'єктивна необхідність пом'якшення наслідків деструктивного впливу на навколишнє середовище. Важливим кроком на шляху до досягнення поставленої мети є екологізація економіки.

Ефективність вирішення проблеми екологізації економіки, раціонального використання та справедливого розподілу ресурсів в економіці залежить від формування сприятливого інвестиційного середовища, яке передбачає сукупність екологічних, соціальних, економічних, політичних та юридичних умов, що найбільше сприяють інвестиційному процесу.

На сучасному етапі значний науковий інтерес до екологічного інвестування можна пояснити необхідністю вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища внаслідок посилення впливу економічної діяльності на екологію.

Важливим кроком на шляху до сталого розвитку економіки є інвестування у сферу природокористування, тобто екологічні інвестиції. Адже покращення якості довкілля є вимогою сучасності і впливає на соціальний та економічний розвиток країни.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного дослідження особливостей екологічного інвестування в національній економіці задля виявлення зв'язку між обсягом екологічних інвестицій і станом навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти екологічного інвестування висвітлено у працях таких науковців, як: Н. М. Андрєєва, В.О. Аніщенко, С.В. Арестова, О.І. Вишницька, С. І. Рассаднікова, С.В. Рилєєв, А.Л. Романчук, І.М. Синякевич [1-8] та інших. Однак більшість вчених розглядають екологічні інвестиції з точки зору подолання наслідків нераціонального природокористування, а не з позиції превентивності.

На нашу думку, екологічні інвестиції слід розглядати не тільки як засіб подолання наслідків нераціонального використання природно-ресурсного потенціалу, а перш за все як можливості щодо запобігання негативного впливу на навколишнє середовище з метою формування сприятливого еколого-соціо-економічного середовища.

Постановка завдання. Дослідити особливості екологічного інвестування, проаналізувати обсяг та динаміку капітальних інвестицій в національній економіці з метою виявлення зв'язку між екологічним інвестуванням і станом навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення витрат на екологізацію економіки і виробництва слід визначити, до яких витрат готове сучасне суспільство заради підтримки якості навколишнього середовища. В системі поглядів щодо вирішення цього питання виділяють три підходи: екстенсивний, економічний і глобальний.

Прихильники екстенсивного напрямку вважають існуючу практику техногенної експансії неминучою, а витрати на превентивні заходи щодо охорони навколишнього середовища -

неефективними, які лише уповільнюють економічне зростання. Загроза вичерпання ресурсів і екологічної кризи сприймається лише як стимул науково-технічного прогресу, людської винахідливості. Слід зауважити, що такий технократичний підхід недооцінює екологічні втрати.

Представники економічного підходу обмежують природоохоронні витрати зіставленням з поточними економічними результатами на основі погоджених нормативів. Цей підхід, що базується на недосконалих нормативах, недооцінює економічні збитки, викликані екологічною незбалансованістю. В рамках цього підходу розроблені певні методи визначення економічних втрат і економічної ефективності природоохоронних заходів.

Глобальний напрям спирається на ідею еколого-економічної збалансованості і будується на найповнішому обліку екологічних і соціальних складових в довгострокових цілях суспільства. Слід зауважити, що за цього підходу оцінки необхідних витрат досягають найбільших значень [9].

У контексті дослідження екологічного інвестування перш за все необхідно визначити зміст поняття «екологічні інвестиції». Слід зазначити, що існують різні підходи до розуміння цієї категорії. Науковці розглядають «екологічні інвестиції» у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні «екологічні інвестиції» - це капіталовкладення в природоохоронну сферу, які не мають превентивного характеру (фінансування виробництва очисних споруд, контрольної та вимірювальної апаратури). Слід зазначити, що такий підхід є характерним для національної економіки, оскільки на сучасному етапі значна кількість економічних та організаційних природозберігаючих заходів спрямовані на боротьбу з наслідками нераціонального та деструктивного господарювання, а не на їх попередження. У широкому розумінні важливою ознакою екологічного інвестування є не лише отримання прибутку, але й наявність екологічного ефекту (запобігання виникнення економічного збитку від забруднення довкілля, зменшення використання ресурсів тощо).

Як правило, в економічній науці категорію «екологічні інвестиції» визначають, як «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в господарську діяльність, і спрямовані на зниження та ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження, поліпшення і раціональне використання природноресурсного потенціалу територій, забезпечення екологічної безпеки країни, внаслідок яких досягаються екологічні, соціальні, економічні і політичні результати» [1, с. 98].

Як зазначає В. Аніщенко, екологічні інвестиції повинні здійснюватися системно в часі та просторі, оскільки відновлення, поліпшення та збагачення навколишнього природного середовища є просторовим і тривалим у часі процесом. Особливість екологічних інвестицій полягає у таких їх характеристиках [2, с. 177]:

- вони спрямовані на використання, охорону й відтворення умов щодо підтримки і нарощення природно-ресурсного потенціалу, а також забезпечення екологічної безпеки;
- об'єкт екологічних інвестицій має загальний для багатьох споживачів і користувачів характер, тому завдання не може бути вирішене окремим суб'єктом господарювання, регіоном чи країною самостійно;
- такі інвестиції повинні здійснюватися з урахуванням властивостей екосистем чи їх окремих компонентів до саморегуляції і самовідновлення.

Розглянувши теоретичні аспекти екологічного інвестування, на нашу думку, доцільно проаналізувати основні показники, які дозволяють визначити обсяг, динаміку та структуру екологічних інвестицій в Україні (табл. 1).

Таблиця 1
Обсяг капітальних інвестицій, поточних витрат та екологічного податку 2011-2014 рр.,
млн. грн.

Показник	Рік				
	2011	2012	2013	2014	
Капітальні інвестиції	6451,03	6589,3	6038,8	7959,9	
Поточні витрати	12039,65	13924,7	14399,0	13965,7	
Екологічний податок (пред'явлено до сплати)	1990,05	2028,6	3050,6	2918,1	
Екологічний податок (фактично сплачено)	млн. грн.	1825,41	1931,2	2709,7	2818,8
	%	87	95,3	88,8	96,5

Джерело: складено авторами за даними [10]

Аналіз статистичних показників щодо обсягу капітальних інвестицій свідчить про те, що вони не демонструють стійкої тенденції. Якщо у 2013 р. капітальні інвестиції знизилися на 8,4 в.п. у порівнянні із 2012 р., то вже у 2014 р. зросли на 32 в.п. у порівнянні із попереднім періодом. Щодо поточних витрат, незважаючи на те, що їх обсяг у 2013 р. збільшився до 14399,0 млн. грн., спостерігаються негативні темпи зростання за 2011-2014 рр.

У контексті дослідження екологічних платежів слід зазначити, що за період 2011-2014 рр. найбільший обсяг екологічного податку було пред'явлено у 2013 р., а фактично сплачено - у 2014 р.

Якщо розглядати частку капітальних інвестицій у структурі витрат в країнах ЄС та Україні, слід зазначити, що в Україні цей показник вищий (табл. 2).

Таблиця 2

Частка капітальних інвестицій у загальному обсязі витрат на охорону навколишнього середовища в Україні та ЄС, %

Країна	2011	2012	2013	2014
EU28	29,8	26,6	28,0	29,1
Україна	34,9	32,1	29,5	36,3

Джерело: розраховано авторами за даними [10-11]

Дані таблиці 2 свідчать про те, що в Україні частка капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища є більшою, ніж в Європі. Якщо у 2014 р. в Україні цей показник збільшився на 6,8 в.п. порівняно із 2013 р., то у країнах ЄС – лише на 1,1 в.п. Парадоксальним є те, що стан навколишнього середовища в країнах ЄС є більш сприятливим, ніж в Україні, що підтверджується різними міжнародними дослідженнями. Постає питання про ефективність використання капітальних інвестицій в національній економіці.

Для визначення ефективності катальних інвестицій в раціональне природокористування в економіці України доцільно проаналізувати характер взаємозв'язку між темпами зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку (рис. 1).

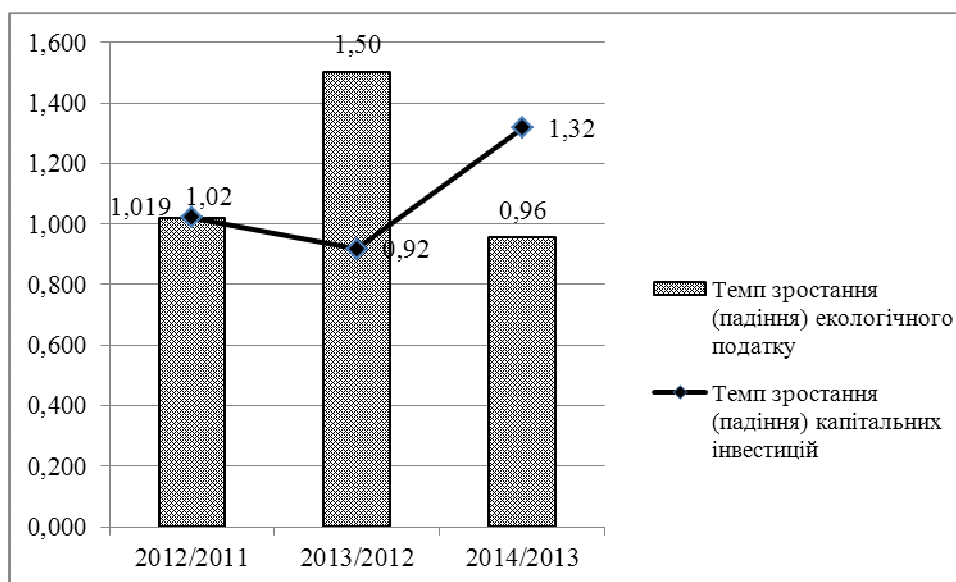

Рис. 1. Взаємозв'язок темпів зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку

Джерело: побудовано авторами самостійно

Рисунок 1 наочно демонструє наявність оберненого зв'язку між темпами зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку.

Тобто, чим вищі темпи зростання капітальних інвестицій, тим меншими є темпи зростання екологічного податку. Цей зв'язок є цілком логічним і дозволяє зробити висновок, що для покращення екологічної ситуації не потрібно підвищувати ставку екологічного податку, а збільшувати капітальні інвестиції насамперед у науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування.

За оцінками західних економістів, сукупні національні витрати на охорону навколишнього середовища, що гарантують збереження якості природного середовища і благополуччя природних об'єктів, повинні складати не менше 10 % від ВВП.

Проведемо порівняльний аналіз частки витрат на охорону навколишнього середовища у країнах ЄС та Україні за 2011-2014 рр. (рис. 2).

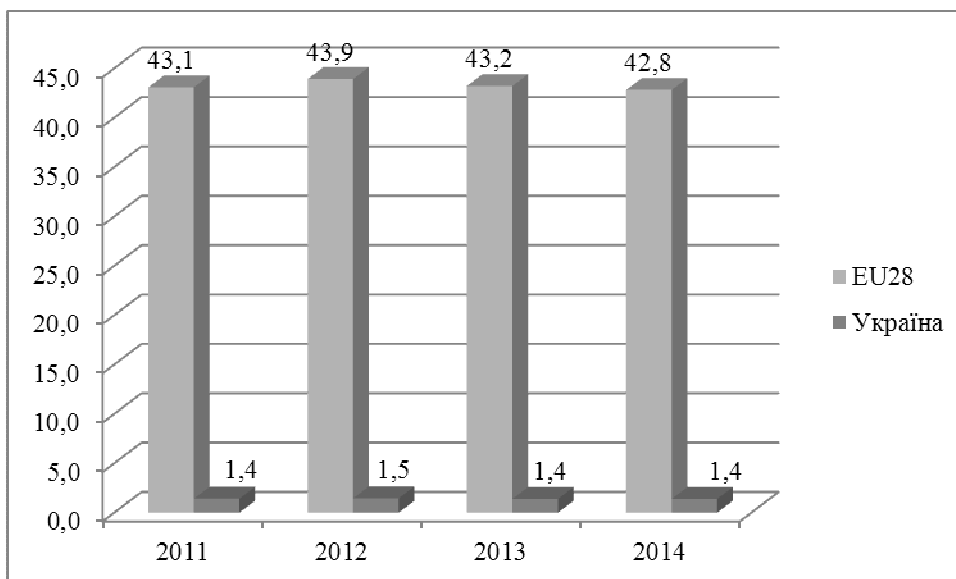

Рис. 2. Частка загальних витрат на охорону навколишнього середовища в Україні та ЄС, % від ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [10; 11-13]

Рисунок 2 демонструє, що в Україні частка витрат на охорону навколишнього середовища навіть не досягає мінімально необхідного рівня, тоді як в країнах ЄС майже в 4 рази вища за цей рівень.

Зазначимо, що внаслідок значного впливу екології на економіку такі мінімальні витрати не призводить до підвищення матеріального добробуту і якості життя населення. З позиції сталого розвитку, який передбачає екологічний, соціальний та економічний аспекти, межа оптимальних витрат складає 40-50 % від ВВП.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що екологічні інвестиції є перспективним та водночас досить важливим інструментом забезпечення структурної й якісної трансформації національної економіки. Крім того, реалізація таких інвестицій дозволить вирішити низку важливих проблем та забезпечити отримання позитивного результату не лише для навколишнього середовища, а й для суспільства загалом. Саме тому для національної економіки вкрай необхідним є активізація процесів екологізації не тільки за рахунок збільшення масштабів екологічного інвестування, а перш за все підвищення ефективності його використання.

На наше переконання, перш за все держава повинна створювати певну систему мотивації щодо екологічного інвестування національної економіки, яка включає не лише штрафні санкції за забруднення навколишнього середовища, а й стимули до раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу задля забезпечення сталого розвитку. Результатом цього в майбутньому є не лише екологічний ефект, а й соціальний та економічний.

Література

1. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление / Н.Н. Андреева. – О. : ИПРЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
2. Аніщенко В.О. До питання щодо удосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 175–183.
3. Арестов С.В. Механізм підвищення економіко-екологічної ефективності природоохоронних інвестицій в екосистемні послуги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / С.В. Арестов. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – О., 2008. – 20 с.
4. Важинський Ф.А. Іноземний капітал: екологічний аспект / Ф.А. Важинський, В.М. Черторижський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 89–94.
5. Вишницька О.І. Екологічні інвестиції: сутність, класифікація, принципи та напрями реалізації / О.І. Вишницька // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2009. – № 2. – С. 51–58.
6. Дідух В. Екологізація інноваційної діяльності відповідно до вимог сталого розвитку суспільства / В. Дідух // Ефективність державного управління. – 2011. – Вип. 27. – С. 359–369.
7. Рассаднікова С.І. Стратегія і тактика екологізації інвестиційної діяльності / С.І. Рассаднікова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 396–402.
8. Синякевич І.М. Інструменти екополітики: теорія і практика / І.М. Синякевич. – Львів : ЗУКЦ, 2003. – 183 с.
9. Структура витрат на охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://pidruchniki.com/13921022/ekologiya/struktura_vitrat_ohoronu_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa.
(Дата звернення до ресурсу 25.12.2015)

10. Державна служба статистики України. Навколишнє середовище. Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення до ресурсу 25.12.2015)

11. Eurostat. Environmental protection expenditure in Europe. - detailed data (NACE Rev. 2) [env_ac_exp1r2] [Electronic resource]. – Mode of access: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (Дата звернення до ресурсу 26.12.2015)

12. Eurostat. GDP and main components (output, expenditure and income). - detailed data [Electronic resource]. – Mode of access: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> (Дата звернення до ресурсу 26.12.2015)

13. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010–2014 рр. / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 108 с.

References

1. Andreeva, N.N. (2006), *Ekologicheski oriyentirovannyye investitsii: vybor resheniy i upravleniye* [Environmentally focused investments: the range of solutions and management], IPREEI NAH Ukrainy, Odesa, Ukraine, 536 p.

2. Anischenko, V.O. (2007), "To the question of improving the theoretical and methodological foundations of environmental investments", *Actualni problemy ekonomiky*, vol. 8, pp. 175-183.

3. Arestov, S.V. (2008), "Mechanism of increase of economic and ecological efficiency of environmental investment in ecosystem services", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.06 "Economics of natural resources and environment", Institute of market problems and economic-ecological research, Odesa, Ukraine, 20 p.

4. Vazhynskyi, F.A., Chertoryzhskyi, V.M. and Kolodiichuk, A.V. (2008), "Foreign capital: the environmental dimension", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Issue 18.3, pp. 89-94.

5. Vyshnytska, O.I. (2009), "Environmental investments: essence, classification, principles and directions of realization", *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*, no. 2, pp. 51-58.

6. Didukh, V. (2011), "Ecologization of innovative activity in accordance with the requirements of sustainable development of society", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, Issue 27, pp. 359-369.

7. Rassadnikova, S.I. (2005), "Strategy and tactics of greening investment", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Issue 15.6, pp. 396-402.

8. Syniakevych, I.M. (2003), *Instrumenty ekopolityky: teoriia i praktyka* [Tools policies: theory and practice], ZUKTS, Lviv, Ukraine, 183 p.

9. "The structure of spending on environmental protection", available at: http://pidruchniki.com/13921022/ekologiya/struktura_vitrat_ohoronu_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa. (access date December 25, 2015).

10. The state statistics service of Ukraine. "The environment. The costs of environmental protection and environmental payments", available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (access date December 25, 2015).

11. Eurostat. Environmental protection expenditure in Europe. (NACE Rev. 2) [env_ac_exp1r2], available at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do/> (access date December 26, 2015).

12. Eurostat. GDP and main components (output, expenditure and income), available at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>. (access date December 26, 2015).

13. State statistics service of Ukraine (2015), "Quarterly calculations of gross domestic product of Ukraine for 2010-2014", Kyiv, Ukraine, 108 p.